

CUDNY (401) *ai*

cudny (355), **czudny** *a.* **cudny** (46).

comp i sup (50 + 21) -cudniejszy (71); -ejszy (5), -(e)jszy (66). *sup* *nâ-* (15), *nâj-* (6); *nâ-* *BierEz*, *OpecŻyw*, *PatKaz I*, *PatKaz III* (2), *Leop*, *BielKron* (2), *RejZwierc*, *ModrzBaz* (2), *ZbylPrzyg* (2); *nâ-* : *nâj-* *GórnDworz* (2 : 6); *nâ-* (12), *n(a)-* (3); *nâj-* (6).

sg m N **cudny**, **cudniejszy**, **nâcudniejszy** (58). \diamond *G* **cudného**, **cudniejszého** (9); -ého (1), -(e)go (8). \diamond *D* **cudniejsz(e)mu** (1). \diamond *A* **cudny**, **cudniejszy**, **nâjcudniejszy** (11), **cudn(e)go**, **cudniejsz(e)go** (3). \diamond *I* **cudnym**, **cudniejszym** (9). \diamond *L* **cudnym** (1). \diamond *V* **nâcudniejszy** (1). \diamond *f N* **cudnâ**, **cudniejszâ**, **nâcudniejszâ** (75); -â (50), -(a) (25). \diamond *G* **cudn(e)j**, **cudniejsz(e)j**, **nâcudniejsz(e)j** (22). \diamond *D* **cudnej**, **cudniejszej** (2); -ej (1), -(e)j (1). \diamond *A* **cudnâ**, **cudniejszâ**, **nâcudniejszâ** (40). \diamond *I* **cudnâ**, **cudniejszâ** (10). \diamond *L* **cudn(e)j** (5). \diamond *n N* **cudné**, **cudniejszê** (20); -é (1), -(e) (19). \diamond *G* **cudn(e)go**, **cudniejsz(e)go** (21). \diamond *A* **cudné**, **cudniejszê** (12); -é (1), -(e) (11). \diamond *I* **cudnym** (3). \diamond *L* **cudnym** (2). \diamond *pl N m pers* **cudni** (3). *subst* **cudné**, **cudniejszê**, **nâcudniejszê** (27); -é (5), -(e) (22). \diamond *G* **cudnych**, **nâcudniejszych** (28). \diamond *A m pers* **cudn(e)** (3), **cudnych** (1); -(e) *GrzegŚm*; -(e) : -ych *BierEz* (2 : 1). *subst* **cudn(e)**, **cudniejsz(e)** (15). \diamond *I m* **cudnymi** (1) *BielKron*, **nâjcudniejsz(e)mi** (1) *GórnDworz*. *f* **cudn(e)mi** (3). *n* **cudnémi** (7) *BielKron* (4), *RejZwierc*, *KochPij*, *CiekPotr*, **cudnymi** *SkarŻyw* (2); ~ -émi (1), -(e)mi (6). \diamond *L* **cudnych** (5).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

Bardzo piękny; doskonały, nadzwyczajny, wyborny; dobry; pulcher Murm, Mącz, Calag, Cn; formosus Murm, Mącz, Calep, Cn; speciosus Murm, Cn; decorus, lautus, perpulcher Calep, Cn; aureolus, aureus, candidus, nitidus, pulchellus, putus, visendus Cn (401) : Murm 66; MurzOrt Bv; Quanto nunc formosior videre quam dudum, Iáko mi sie dáleko teraz cudnieyfzym zdałz niż przed tym. Mącz 338b, 247b, 330c, 470c; Calag 424a, b, 425a; Calep 135b, 292a, 430a, [587]a, 788b.

a. *Piękny pod względem fizycznym; bellus, bellatulus, formaster, mundulus Cn (302) : Nyewyáftá cudna á poczliwa/ ma być fíanowanâ nád wlfytki ine známienitfse dâry. March¹ A3 [idem March³ Vv]; Až sie też Xântus przygodził/ Bo po târgu w ten czas chodził: Vžrzał dwu młodzieńcu cudnych/ A Ezopâ w poŕzodku ich BierEz Bv; Ryś z liŕzkâ niegdy sie gadał/ Sláhectwem sie iey przekládał: Iákom ia cudney rodziny/ Vkázuia me pftročiny. BierEz I2v; O ptáku wŕzech nacudnieyfzy/ Y nád pawâ sláchetnieyfzy BierEz K3, A4v, Bv, B2v, B3v, E4v (21); Iá który^m iest náczudnieyfŕy miedzy fyny ludŕkemi [!]/ będê dzis iako trêdowaty. OpecŻyw 102; Panij iedna [...] z miłóci k niemu przyŕtápila/ ij podala mu chuŕtê tzudnâ dlâ vtrzenia. OpecŻyw 137v, 46; PatKaz I 1 [4 r.], 11v; a criŕtus byl myedzy fyny ludzkymy nacudnyeyfzy przeto y czyalo panny bylo czudne koja czudnoŕcz zalezy wuyfokofczy/ w farbye/ w yakofczy/ wczlonkow czudnym poŕtauyenyu PatKaz III 118, 91, 108v, 118 [2 r.], 118v [3 r.], 119 [2 r.] (25); HistJóz A3, B [2 r.], Bv [2 r.], B2, B3 [3 r.], B3v [2 r.]; Tež tak ľama miętkâ iedziona ŕurowo/ pŕeć czudnâ daie themu człówiekowi ktori iey częŕtho pożywa FalZioł I 82b; [wódkâ] Melankolijâ y flegmę trawi A prawie człówiekha odmładza y czudnieyfze⁸⁰ czini FalZioł II 10d; Tedy ma być malowana iaka rzecz czudnym malowaniem na lewâ ŕtronę FalZioł V 44v, +2, †3f [2 r.], I 29d, 39b, 93a (22); BielŻyw 35; GlabGad A3, N3 [2 r.], P8; March² D2v; Thakže Athila wrocil sie do Pannoniey/ á gdy sie tham ozeniał iednâ pannâ*

barzo czudną [...] niemoczą kthorą zową Apoplexia zdechł nagle. *MiechGlab* 57; *BielRozm* 6, 9, 28; *KlerWes* A2; Bárdoz fluży cudni mietz podle mego boku/ takież też gromádá drew podlie mego płotu. *March*³ V8v, Vv; *WróbŻółt* V8; *RejRozpr* H3v, I3v; a dołthanyefchli czo czudnego thedi do mnye przyniefz ya thobye zaplaczą. *LibMal* 1544/90v [*idem*] 91; *RejKup* d5v, e8; theż fie kochamy w mieyfcah pięknych lefnych y przywodach cudnych/ ná ktorich roskofzne pienie ptakow flyżemy. *HistAl* I7v, A3; *BielKom* A4v, F4 [2 r.]; Abowyem dzyewká cudna choć vboga wflákże ma nyemálo pófágu gdy cnotę ma. *GliczKsiqż* Q2, P7; Ano więc zacną pánią iáki piecuch brudny/ Rychley czáfem obłápi niżli drugi cudny. *RejWiz* 41, 4, 8, 45 *marg*, 119v; *Leop Iudic* 5/30, 1.*Reg* 16/12, *Cant* 1/14; *RejZwierz* 26v, 62v; A perel ieft wielkich czudnych okrąglicz orianfkich niemalo *WyprKr* 14; *BibRadz Gen* 6/2, 3.*Esdr* 4/18, *Matth* 13/45; *OrzRozm* R; Ale iż byłá cudnego vrodzenia Sará/ przeto boiác fie by go o nię Egipcíanie nie zábili/ powiedáł iá być fwoiá fioftrą. *BielKron* 11; [*Diskordia*] pobudzoná z zázdrości w gniew/ wrzuciłá miedzy nie złote iáblko/ ná ktorym było nápiáno/ co godnieyfzey y cudnieyfzey ma być dano. *BielKron* 21v; Poczęłá Wenus od Marfa Kupidá cudnego *BielKron* 24; ktory fie ná bocech ma ścięgác złotemi fznurámi w złote pierścienie závłoczác/ po kráioch bránowány perlámi y złotem y kámięmi cudnymi *BielKron* 34; oblecz fie miła coró w cudne odzyenie *BielKron* 53; A drugie [*niewolniki*] zwláfzczá co nacudnieyfzey formy álbo obliczá/ obracáiá ná brzydliwe vczynki oklefniwfzy ie/ thák iż rzadki ktory żyw zoftáne. *BielKron* 261v; Przywiedżiono mu tedy pułtorá tyfiácá pániem co nacudnieyfzych możono náleść Boiárfkich *BielKron* 429v; odmieniliłmy fie w cudnieyfze fzáthy *BielKron* 456v; Potym ná wyfep Kámárán/ gdziełmy Sol bárzo piékná widzieli/ iż nigdym cudnieyfzey nie widziáł. *BielKron* 457v, 17, 18v, 21, 21v [3 r.], 24 (62); *KochSat* A2; Apta membrorum compositio, Cudny wzroft. *Mqcz* 310b; Ná Wsí/ málo ludzi cudnych/ dla grubych pokármow/ á ciężkiew prace. *SienLek* 30v, 29, 30v, 112v; żeś w.m. ftára/ przywiedzie mie kthemu/ że w.m. Anyołom równá/ czynić będę/ ktore/ Bog naidawniew fтворzył/ á przed fię fą naicudnieyfzemi. *GórnDworz* Q5v, Gv, G2, N5v, P8, V5v (11); *HistRzym* 4v; *RejPos* 42v; *BielSat* D3; *GrzegŚm* 6, 43; Bo ácz dobre ieft írebro fámo przez fię/ ále iefzcze cudnieyfze będzie y zacnieyfze/ kiedy go y tám y lám przyżłóci. *RejZwierz* 21v; A nacudnieyfzy koń gdy go ízpetná á zdrapaná guniá zákryiá thedy y oízpetnieie *RejZwierz* 54, 13v, 47, 71, 84v, 89v (9); *BielSpr* 47v, 48; *BudBib Gen* 6/2, 41/18, *Dan* 4/12, 21; *ModrzBaz* 49, 56v; *Oczko* 5, 10, 32v; *SkarŻyw* 100; Zkąd możem to rozumieć/ że im kto cudnieyfzy/ Tym nieiáko byc muśi Bogu podobnieyfzy. *KochDz* 106; *KochPieś* 21; *PudłFr* 70 [2 r.], 71; *ArtKanc* E9; ale widzę zbroinego ludu ykonnego dosyc cudny *Poczet ActReg* 60; Caestus – Opáfsanie, iákie cudnienie [!], niewiefzczie. *Calep* 149b, 127a; Groch w fułzá ma bydż młócon: bo íkoro wmięknie/ z cudnego żádný. *GostGosp* 50, 98 [2 r.], 106, 132, 168; *GostGospPon* 170; *WyprPl* B; Y róza y lilia y chwiołki złocone/ Tymby cudnieyfzá bárwą były opátrzone. *WitośłLut* A5v, A3v [2 r.]; *CiekPotr* 27 [2 r.]; Murárzá vczy murowác iáfkołká/ Málárzá cudnych gwexow vczá żiołká *KlonFlis* E3, C4v; *SapEpit* A4; Wielka światłóść wynikłá w choinowym borku/ Ná pieńku nowoćiętym/ ná cudnym págorku. *KlonWor* 46; Ale y ty o tym wiedz/ żeć ieft nacudnieyfza Czarna fzátá/ twoiemu ftanu przyftoyniefza. *ZbyłPrzyg* Bv, B4.

Tłumaczenie etymologii hebrajskiego imienia Noemi (1): nie zowćie mię Noemi (to ieft cudna) ále Mará/ to ieft gorzka *BielKron* 53.

W *przeciwstawieniach*: »cudny ... szkarady« (3): ieflis cudny będziez wnet szkaradi *BielŻyw* 170, 110; *Mącz* 134a.

»cudny... szpatny« (3): A między młodzieńce cudne/ Poftawił ftworzenie fzpátne. *BierEz* Bv, B3; *GliczKsiąż* P8v.

W *charakterystycznych połączeniach*: *cudny(-a, -e) barwa* (5), *białagłowa* (4), *blonie*, *budowanie*, *chusta*, *ciało* (5), *cor(k)a* (3), *członki*, *drzewo* (2), *dwor*, *dziweczka* (2), *dziewka* (12), *figura*, *forma*, *gałęzie*, *garniec*, *gweks*, *jagody*, *kamień*, *koń* (2), *krolowa*, *krowa* (4), *kwiatek*, *las*, *lico*, *liście*, *ludzie* (2), *łożnica*, *malowanie*, *maść*, *matka*, *miasto* (2), *miecz*, *młodzieniec* (4), *niewiasta* (6), *oblicze*, *odzienie* (4), *oko*, *opasanie*, *osoba* (2), *pagorek*, *panna* (8), *perła* (2), *persona* (2), *pierś*, *pierze*, *piorko*, *plecz*, *pleć* (3), *poczet*, *pokrowiec*, *ptak* (4), *rękawica*, *rodzina*, *ryba*, *sęd*, *sierść*, *syn(aczek)* (2), *szat(k)a* (4), *szkapa*, *sklenica* (2), *tarcz*, *twarz* (4), *urodzenie* (2), *wej(ź)rzenie* (4), *wody*, *woł* (3), *wosk*, *wrona* (2), *wzor*, *(w)zrost* (4), *ziemia*, *żwirzę*, *żona* (5); *cudny na ciele*, *na obliczu*.

Przysłowia: czo cudne to też dobre bywa *GlabGad* N3; Mowią też wyęc ták/ co lípetnego to y złego/ á co cudnego tho też dobrego. *GliczKsiąż* P8v.

Nie wżycy ktorzy fą cudni/ Závżze bywáią rozumni *BierEz* I; Kruku miły wieręs cudny/ Aleś bárzo nierozumny. *BierEz* K3; Caput vacuum cerebro, Proverb. Cudny ále głupi. *Mącz* 37d.

Dobra niewiáftá á cudna iefł okráfá mężowi fwemu. *March*¹ A3 [*idem*] *March*³ T8v.

mnieyfza biada iefł szkaradą żonę mieć niżli cudney ftrzedz *BielŻyw* 110.

Wyrażenia: »cudna krasa« (1): Piŕze też Auicenna iż kto chce mieć cudną kraŕę na twarzy pożyway częłto fig *GlabGad* I6.

»cudna rzecz« [*szyk* 4 : 2] (6): Cudna rzecz iefł byały czepiec ná głowie niewiełcicy. *March*¹ A3 [*idem* *March*³ Vv]; *FalZioł* V 10; *March*³ Vv; *Leop Ioel* 3/5; *WitołLut* A5v; *KlonFlis* C3v.

»cudna uroda« [*szyk* 3 : 2] (5): Iazon fyn Afłoná brátá Pelleáfá krolá Tefłáfickiego/ był młodzyeniec wielkicy cudney vrody y vdátney síły *BielKron* 53v, 71, 302, 450v; Forma stata et uxoriam, Wczefzna vrodá nie názbýt cudna/ á nie fzkárada też. *Mącz* 134a.

Szeregi: »dobry i (a) cudny« (5): *March*¹ A3; *GlabGad* I8v; *March*³ T8v; Bo áczci iefł dobre frebro fámó przez fię/ ále lepŕze y cudnieyfze kiedy będzie pięknie pozłócono. *RejZwierc* 148; *ReszList* 154.

»cudny i foremny« (1): Piŕze o nim Herodotus/ iż máiąc żonę bárzo cudną y wzroftu fubtylnego/ powieđał káżdemu o iey ciáu bárzo cudnym y foremnym *BielKron* 100.

»głádki i cudny« (1): Byała głowá głádka y cudna yeft kołcyoł nád wychodem zbudowány. *GliczKsiąż* P8v.

»cudny i ozdobny« (1): Co widzimy zrozmaítých á zrozlicznych żyoł y kwiatkow/ ktorých fífaty y bárwy dáleko cudnieyfŕe y ozdobnieyfŕe fą/ niż kyedy Sálomonow rozum *GliczKsiąż* F.

»cudny i rozkoszny« (2): A ták niewiáftá widząc drzewo y owoc iego przed oczymá cudne y rołkołzne/ rwáfá owoc z drzewá zákazánego á iáfłá y Adámowi podáfá *BielKron* 1v, 294.

»cudny i urodziwy« (1): iż poiął zá małżonkę Zowkę corę Iwáná Kłiążęcía Kijowłkiego fynowcá fwego od Andrzejá brátá fyná/ cudną y vrodziwą/ látá 1422. *BielKron* 385v.

»wdzięczny i cudny« (1): chodzilá w złotym odzyeniu ŕwietlno/ wdzięczney y cudney perfony/ wieku młodego/ chędogość s cnotą záchowáiąc. *BielKron* 132v.

»cudny i wspaniły« (1): Orzeł iey rzekł/ froczko miła/ Cudnaś dofyć y wfpániła *BierEz* O3.

»cudny, (albo) żadny« [szyk 2 : 2] (4): *BierEz* B3; Czemu według cudney albo żadney sprawy paznochtow ludzie poznawamy dobrej albo złej complexiey. *GlabGad* D4v; Wfzakoż ciało takie albo owakie, żadne albo cudne, żnamionuie też dużę dobrą albo złą *GlabGad* L8; *BielKron* 8. [Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 4 r.].

b. *Doskonały, dobry, najwyższej jakości; miły, przyjemny; eximius Mącz, Cn; pulcher Mącz; electus, liberalis Calep; candidus, elegans, festivos, lepore et venustate affluens, luculentus, non inelegans, perelegans, scitulus, scitus, venustulus, venustus Cn (85) : BierEz Mv; Tedy więcej będą wázné vczynki dobre ij święte/ niżli flowa wielkie a tzučné. OpecŻyw [192], 187v; Cudnych obyczajow byla kozdemu śwą ofoblyuończczą myla PatKaz III 122v; BartBydg 156b; FalZioł V 110v; Na ořtátku cudną modlitwę czyni. WróbŻołt Z4, Y2, dd4; RejJóz E5v marg; Paweł vřlifałwzy zadrzwiamj cudne rořwiazanie Kupczowo dobrze mu thuffi RejKup p6; Hiřtoria o Ziwoocie y známienitich řpráwach Alexándra Wielkiego krola Macedońřkiego/ kthora w łobie wiele cudnych przykřáđow zamyka HistAl kt; Cudna mowá złońnikowá pełná iest fáłřzu/ á chytrořci/ á obłędnych náuk. LubPs I4v marg; RejWiz 24v, 40 marg, 76, Cc8v; RejŻwierz 121v; BibRadz I 273v; Potym gdy dwa bořzkowie pořwárzyli řie o řpiewanie cudnieyřze wierřzow/ Phebus á Pán/ dáli řie ná rořłádek Midáłowi krolowi iáko bogátemu/ řkazał niepráwie zá Pánem przeřiw Phebuřowi. BielKron 26; ále chcecieli řie zwyciężyć/ pořlicie bliřko ich wořłká řwoie dzyewki cudne/ w pięknych řzátach przyřtroione/ áby řie młodzyeńcom ich vmiáły zákázáć á przycięgáć k łobie cudnemi łowoy *BielKron* 43, 57v, 59v [2 r.], 242v, 246, 342, 451, 467v; GrzegRóżn I3v, I4; Pulchra mors, Cudna řmierć/ To yeřt vczřiwa/ chwálna. Mącz 330c, 102d; Prot A4v; SarnUzn [F]2; RejAp 54v; zwłářczá iř vcřeni ludzie ták powiedáią/ że to naycudnieyřza mowá/ kthora iest podobna pięknemu piřániu *GórńDworz* F3v; thák iř niemiáło iuř być ná řwiecie/ nicz bácznieyřzego/ nic cudnieyřzego/ nic dobrotliwřzego/ nic godnieyřzego miłości/ náđ tego młodzieńcá. *GórńDworz* M8, F4, F5 [2 r.], F6v, F7 [3 r.], G6 (14); RejPos 44v marg, 213, 309; BiałKat 361; RejŻwierz 25v, 91v, Aaav; BudBib Cant 4/3; BudNT przedm c5; PaprPan Q2v; ModrzBaz 130v; Dořpáć cudna Conditia. Oczko [41]v; Tedy go Káłphurnius poruczył nieiákiemu Ařteriuřzowi prořzác: áby go cudnymi łowoy zmiękczył. *SkarŻyw* 147, 187; WerGořc 244; PudłFr 49; Calep 356a, 598b; ále to náciężřza bywa/ kiedy ludzie iáwną lekkořć cudnemi łowoy zdořią *KochPij* C; Przypátruiác řie twéy cudney pořtáwie/ Drugiby przyřięgł/ ižeř mu iuř práwie/ Biáđáłz mnie ná cię *KochFrag* 23; *GořłCast* 39; *ZbyłPrzyg* B4.*

N sg f w funkcji orzecznika (1): Ale y to cudna/ że ci ktorzy do wiáry chrzeřćijáńřkiewy ták z pogáńřtwá iáko y z řydowřtwá przychodzą/ w iednym domu o łobnie [!] řá chowáni *ReszHoz* 128.

Tytuł (1): Rořpráwá cudna á tych czářow bárzo potrzebna/ o vřługowániu łowem Bořym w Kořciele iego řwiętyym *RejPosRozpr* b3.

W charakterystycznych połączeniach: *cudny(-a, -e) farba, głoř (3), język, kondycyja, ksiáżki, křtałt, list, modlitwa (2), mowa (3), nauka, obyczaj, ogródek, perfumy, piřkanie, pochlębstwo, podobieńřstwo, pokoj, pokrywka, pořtaw(k)a (4), pořtěpek, pożytek (2), przezwiřko (2), przykřáđ, psalm, robota (2), rozmowa, rozprawa, rořwiazanie, řława, řłowo (9), řtan, řmierć, řpiewanie, urořzenie (3), wonia, wykřáđ, wymowa.*

Wyrażenie: »cudna rzecz« [szyk 8 : 1] (9): *BierEz* P3v; *OpecŻyw* 43v; V kogo głowa miąłfza z fzyroką twarzą. Taki bywa barzo fmiąły, dowcipny, czudnych rzeczy żądaiąci, tajemny *GlabGad* M7, N3v, N8, O, O2; Aleć cudna ieft rzecz bárzo miłowác w dobrej rzeczy ząwždy [*Bonum autem amulari in bono semper*] *BibRadz Gal* 4/18; *BudBib Eccli* 20/4.

Szeregi: »cudny i ozdobny« (1): Pifał theż żywot y fprawy onego Iozephá żydowfkiego Pátriárchy czudnemi y ozdobnemi fłowy *RejZwierc* Aaav.

»cudny a wdzięczny« (1): Niewiafta będzie zbawiona przes rodzenie vcziwych dziątek/ iefly wierzy/ o iako cudne á wdzieczne panu Bogu cznotliwe vrodzenie. *SeklKat* L.

Synonimy: *chędogi, foremny, krasny, kształtny, nadobny, ozdobny, piękny, przepiękny, prześliczny, śliczny, wdzięczny; a. gładki, urodliwy, urodny, urodziwy; b. chwalny, dobry, miły, niepospolity, osobliwy, sławny, udatny, wyborny, wzięty, zawołany, znamienity.*

Cf [**CUDORNY**], **NIECUDNY**

ZZa